

Quantum seminaverimus in operibus, tantum metemus in fructibus: Et quantum aviditas inquirentis se dilataverit, tantum se aperiet ad præmia manus retribuendis, quia sic recipies quisque quomodo facit; quæ qui fortis erit ad seminandum, fortis erit ad metendum. *Tempore enim.* Non statim Deus facti quicquid ad salutem orator; nec ideo negat, quia differat, quod tempore suo, id est congruo præstat.

Ysa. 40. *Dum tempus.* Tempus seminandi est præsens, vita quæ curramus. In hac licet nobis quod volumus accipere. Cum vero transierit, tempus operandi aufertur; unde *Operantini dum dies est: veniat, nec quando jam indus poterit operari (Joan. ix).* Ad omnes. Omnibus impendenda est misericordia, in quo præponendi sunt iusti qui sunt ex fide. Quod et omnibus inimicis nostris qui scelerati sunt, persequentes Ecclesiam, testis est Dominus: *Benefacite his quæ oderna vobis. Diligite inimicis vestris (Luc. 117);* quia et ipsi sunt homines: quibus in hoc Dominus placet, et solem dat.

Vers. 14. *Videte autem.* Postquam ad moralia opera exhortatus est, redit ad illud unde prius agebatur: ne scilicet legales observantia teneatur. Ne quis autem sub nomine eius saluti incautos, cavet finem epistole manus, sua annotatione compensat. Ab hoc enim loco sua usque ad finem descripsit.

Vers. 12. *Hæc cognita.* Iam erant pseudo, qui sic Christum predicabant, ut et legum servandam decerent. Crucem predicabant, ut a fidelibus questum haberent; legam ut iudeis placerent. *De crucis Christi persecutionem,* et ad hunc hoo ideo dicit, quia Romani imperatores, Cæsar, et Octavianus, et Augustus, leges promulgaverunt ut iudei, ubi que essent, proprio ritu viverent, et patriis ceremoniis deservirent. Quicunque enim circumcisus erat, sicut in Christum crederet, quasi Judæus habebatur in gentibus, qui vero circumcisus non esse iudeum, præputio præsebatur, persecutionibus utamur.

penitentiam quam Judæorum debet bonitas. Hæc igitur persecutiones, quæ Galatas depravaverant, destruxerunt, complentes, circumcissionem pro defensione discipulis persuadebant. Nam nec iudei persequi eos poterant, nec gentiles quos videbant, et profectos circumcidere, et ipsos legalia servare.

Vers. 14. — *Mihi mundus crucifixus est.* Contigit plerumque, ut homo mundum mente non teneat, sed tamen mundus eum in suis occupationibus astringat et mortuus est homo mundo, et mundus quasi vivus eum conspiciat, dum alio intentum in suis actibus rapere contendit; sed nec Paulus mundum cupit, nec mundus eum: ut in duobus mortui neuter neutrum videt. Quia igitur nec Paulus mundi gloriam quærebat, nec a mundi gloria ipse quærebat, ideo et se mundo et mundum sibi crucifixum gloriatur. *Et ego mundo.* Nec ego in mundo aliquid cupio, nec ipse suum aliquid in me cognoscit. Sicut Dominus ait: *Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Joan. xiv).*

Vers. 17. — *Deicætere.* Non vult per turbulentas contentiones sedari sibi fieri de ea quantum satis erat exposita. Vel sicut in Græco legitur, *De cætego nemo mihi laborem exhibeat, vel præstat, scilicet ut rursus in vobis necessitatem laborem laborandi.* Laborem enim præstat magister, qui aliter semit inquiri docuit. *Signata.* Signa est punctum vel nota aliquo forme acta. Signata ergo appellat quasi notas poenarum de persecutionibus quas patiebatur. *Et ista sensus:* Ideo non debet mihi fieri molestia, quia ego habeo alia sollicitus et curamina, quæ in persecutionibus quas patior mecum decertant.

Vers. 18. — *Genita Domini nostri Jesu Christi.* Conclusio epistole et quasi subscriptio, quæ et in nonnullis aliis epistolis dicitur quasi necesse. *Uppellata tenentis gratia non dissensio, non legis servitus, non iura, non iudicium, etc.* Inhibentes, etc.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

ARGUMENTUM.

Epheſi sunt Asiatici. Hi, accepto verbo veritatis, persisterunt in fide: hos collaudat Apostolus, scribens eis ab urbe Roma de carcere per Tychicum diaconem.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. *Paulus apostolus.* More suo satisfactionem præmittit. Deinde gratias agit Deo, exponens prius beneficia humano generi præstita, post ipsa apostolia specialiter indulget; deinde et Ephesius ipsa, ostendens a quo et ad quid vocati sint. Deinde Christi dignitatem et præstationem ostendit; postea ad patientiam et charitatem exhortatur, unitatem fidei et Ecclesie commendans, et dona gratiæ enumerans. Tandem ad certamen exhortatur contra principes tenebrarum, voluntate Christianæ unitati-

ram describit. *Sanctis omnibus. Perfectis, et non solum eis, etc. Fideibus.* Qui si non sancti, vel in fide sancti, *Sanctis, exercitio virtutum.* *Et fideibus.* fide recta quæ in Christo Jesu. Recta illa in fide, tunc enim prodest ac creditur bona vita, si fides est in Christo Jesu. Tunc vere sancti sunt si fideles sunt in Christo. Vel: distingue inter sanctos et fideles, ut sanctos intelligas majores et perfectiores, fideles minus perfectos.

Vers. 2. — *Benedictus.* Præmissa solutione, incipit ab actione gratiarum, innuens omnia esse ex Deo. *Benedixit.* Unum quidem benedictionis verbum, sed per congruentia persona varie debet intelligi. *Benedicitur ab homine Deus, cuius laudibus dignis extollitur.* Homo autem a Deo, cum Deus ei gratiæ suæ dona impartitur, non meritis illius, sed misericordia sua.

VERS. 4. — *Sicut elegit, etc.* Ne quis ergo putet animas cum Deo æternas, et tunc aliquid meruisse juxta errorem illorum, qui ante hæc visibilia dicunt quosdam fuisse animas sanctas, et ideo tunc fuisse electas.

VERS. 5. — *Qui præestinat.* Posita prædestinatione, quæ pertinet ad justitiam et sanctitatem vitæ presentis, ponitur hic alia pertinet ad vitam æternam, cujus effectum supra notavit.

VERS. 6. — *In laudem gloriæ gratiæ suæ, etc.* Quasi dicat: Gloria gratiarum est æterna adoptio. In quo gratificavit. Effectus primæ præordinationis ad justitiam. In dilecto Filio. Diligens Deus Pater unigenitum suum, illis quos diligit, et quibus vult, Filius divina fargitur.

VERS. 7. — *In quo habemus, etc.* Duplicem gratiam ostendit, quia et redemit, et peccata nostra non imputavit.

VERS. 8. — *Quæ superabundavit.* Hactenus de his quæ toti humano generi: modo de his quæ singulariter apostolis dedit, loquitur.

VERS. 10. — *In dispensatione.* Id est in plenitudine temporis dispensati a Deo, id est in hoc tempore gratiæ, quo implere quis cæteris temporibus promissæ vel præfigurata sânt, divina providentia rationabiliter dispensavit. Si enim penitus ignari essent homines non prædoci, non reciperent Christum, et nisi prius de naturali et doctrinari essent lege convicti superbi, parvi pendèrent Christi adventum.

VERS. 11. — *In instantur.* (AUG.) Instantur autem quæ in oculis sunt, etc., usque ad a corruptionis vetestate renovantur.

Omnia, quæ in caelis. Id est, angelos: vel: *instaurare,* id est, supplere. *Quæ in terra,* id est, homines, qui peccato depravati erant. *In ipso,* id est, per Christum.

VERS. 11. — *In quo, et nos.* Ne apostoli, in quibus superabundat gratia, viderentur, meruisse melius aliis, ostendit eos ita gratis vocatos, non meritis, sicut fuerunt et alii. *Sorte.* Sorte dicitur gratia, quia non est hominis electio, sed voluntatis Dei. Unde tunica Domini desuper texta, quæ charitatem significat, sorte proxenit. *Omnia operatur.* Etiam velle bonum, et ut credere incipiamus, ut exemplo nostro nemo gloriatur in homine. Verum est enim: *Non vos me elegistis, sed ego vos, etc.* Laus autem gloriæ Dei est cum multi acquirunt ad fidem, sicut gloria medici cum multos curat.

VERS. 13. — *In quo vos.* Modo venit ad ea quæ dedit Ephesus. *Cum audissetis.* Cum causam notat hic, et tempus.

VERS. 15. — *Propterea.* Enumeratis beneficiis humano generi, vel apostolis vel Ephesus collatis, quid de eorum beneficiis sentiat. Apostolus subdit, scilicet quod gratias agit, et rogat superaddi, ne illi superbiunt, sed ultra tendant.

VERS. 17. — *Ut Deus, etc.* Quasi diceret: Ad imperitiam non obtendo merita, sed quod Deus et Pater Christi, etc.

VERS. 18. — *Oculus cordis.* In imagine magis ista agnoscei auctorem ejus, qui dorpodali sensu commutatur. Ne ergo putetis corporale sensu Deum attingi, sed oculis mentis, ipsam audite. In corpore, ubi diversa membra sunt, tibi audis, patib; vides. In corde autem tuo, ubi diversa membra non inveniantur, ibi audis ubi vides. Ad hoc autem illuminet oculos. *Et caritas, etc.* Hoc dicit, ut propensiores sint, quia cum plene scierint quid fructus est credentium, propensiores fiant circa excolendam religionem. Vel ita: ut spes propriæ accipiatur. *Et sensus est:* Ut sciat, quæ sit, acilicet voluntas ejus, id est quantum valeat spes vitæ æternæ ad quam vocat. Et sciat, quæ sit, acilicet voluntas ejus. *Quod ita sit: Et quæ divita.* Hic quid nominat spes? Intellectu rit aperit, spes enim accipit rem speratam.

VERS. 19. — *Quæ sit superabundans.* Quoddam incrementum gloriæ habebunt summi doctores, ultra illud quod communitari omnes habebunt. Habebunt enim omnes eundem deum. *Sed differet stella a stella in claritate (I Cor. xv).* *Et erunt diversæ mansiones in domo Patris (Joan. xiv).* autem ad hoc respicitur.

VERS. 20. — *Subiectionem illam, etc.* Exemplum autem gloriæ sanctorum consistit in resurrectibile Salvatoris, ut in ea cognoscat fideles quod eis promissum est. *Ad dexteram sedet.* Dextera est beatitudo æterna, quæ sanctis datur: sinistra est miseria, quæ impiis. Nulla enim forma corporis Deus finitur et concluditur.

VERS. 21. — *Supra omnem, etc.* Hoc dicit propter incarnationem Filii Dei, ut etiam homo factus super omnes celos esse dicitur, et super omnem creaturam, habens in omni ejusque per naturam, non per adoptionem.

VERS. 22. — *Sub pedibus ejus, etc.* Per pedes plena subiectio notatur, et omnia meriti sunt et subiecta, quia per eum facta, vel, pedes significant humanitatem, quia sicut pes est inferior pars corporis, ita in Christo inferior natura est humanitas quam etiam angeli adorant. *Et ipsam, etc.* Postquam commemoravit dignitatem Christi, ad nos redit, ostendens ejus dignitatem ad nos pertinere, quasi dicat: Ita exaltavit Deus, etc. *Et ipsam, etc.* Postquam commemoravit dignitatem Christi, ad nos redit, ostendens ejus dignitatem ad nos pertinere, quasi dicat: Ita exaltavit Deus, etc.

Ita exaltavit Deus, etc. Postquam commemoravit dignitatem Christi, ad nos redit, ostendens ejus dignitatem ad nos pertinere, quasi dicat: Ita exaltavit Deus, etc.

VERS. 23. — *Adimplet, etc.* Quod adimplet per eos, tamen eis omnia in omnibus habet in futuro. *Item.* Cum ingressi ad confessionem adveniunt genti Christo, adimplet, quia advenientes videntur evanescere eum. *Omnia in omnibus.* Quia membra nihil ei conferunt, sed ipse omnia membris et quæ ejus virtutibus sunt quod sunt.

VERS. 24. — *Et vos, cum essetis, etc.* Commemorat gloria, ut in quibus humilitatur, ut dicitur in quibus

CAPIT. II

si inimicis hæc data sunt, magis amicis dabuntur, A quæ apostolus optat; quasi dicat: Caput est omnis Ecclesiæ et vestrum, quia vos convivificavit: cum, id est, quamvis essetis mortui. Vel nos qui credidimus, habemus spem hæreditatis, et vos, scilicet credidistis. Deus autem convivificavit, vel Jesum suscitavit, etc.

VERS. 2. — *Principem*. Scilicet Beelzebub, qui est princeps malignorum spirituum, vel, intransitive principem spirituum. Principem erroris dicit spiritum aeris, in quo dominatur. *Aeris*. Caliginosus aer infernus est dæmonum. *Spiritus*. Id est, spirituum: ponitur enim genitivus singularis pro plurali. *Operatur in filios diffidentiae*. Quid? nisi opera sua mala: et in primis maxime, quia ipsam diffidentiam et infidelitatem qua sint inimici fidei, per quem scit eos posse mundari? B

VERS. 3. — *Et eram natura*, etc. Quasi: Cum hæc prædicta fuerunt in nobis, non desperet gentilis quin par Judæis fiat. *Filii iræ*. Cum ira Dei nascuntur mortales, quia, peccante Adam, vitium pro natura inolevit. Tenebatur enim justa damnatione genus humanum, et erant omnes natura filii iræ.

VERS. 4. — *Convivificavit nos*. Vel nos Judæos similiter et vos gentiles, et hoc est: cujus gratia vos gentes estis salvatæ. Et utrosque conresuscitavit.

VERS. 5. — *Consedere fecit*, etc. Non inaniter, sed fideliter jam computat factum quod futurum esse non dubitat. Certe enim in cælestibus Christus jam sedet, nondum autem nos; sed spe certa tenemus.

VERS. 6. — *Supervenientibus abundantibus*, etc. In futuro enim sæculo, apparebit donum Dei, in remuneratione credentium; quod oculus non vidit, nec auris audivit. Et hæc sunt abundantibus divitiæ, ut tantum detur quantum mens investigare non potest.

VERS. 7. — *Et hoc non ex vobis*, etc. Ne forte dicas: Promerui, ideo accepi. Non putes te promerendo accepisse. Gratia præcessit meritum tuum: non gratia ex merito, sed meritum ex gratia. Nam si gratia ex merito, emisti, non gratis accepisti. Omnia merita præcedit gratia, ut dona Dei consequantur merita mea.

VERS. 8. — *Ne quis gloriatur*. Non hoc ideo dicit, quia opera bona pia cogitatione facta frustrentur, cum Deus reddat cuique secundum opera ejus, sitque gloria Dei operanti bonum, sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia. Bonum igitur est homini, ut de viribus arbitrii sui non præsumat; quia ille qui putavit sine ejus adjutorio se posse custodire quod dedit, profectus in longinqua, et vivens prodige cuncta consumpsit: et miseria attritus, et in se reversus dixit: *Surgam, et ibo ad patrem meum* (*Luc. xv*). Quam cogitationem bonam non haberet, nisi et ipsam illi in occulto Pater misericordissimus inspirasset.

VERS. 9. — *Ipsius enim*, etc. Nemo debet gloriari, quia nos creati in fide et in operibus sumus factura, id est opus ejus, vel sumus creati per facturam, id est operationem ejus: et ita nec de operibus per se

dem gloriandum est, cum fides et omnia ex gratia sint.

VERS. 10. — *Propter quod*. Ut sciatis omnia esse a gratia Dei. Contulerat Judæos et gentes, quod utrique sub peccato fuissent, nunc ostendit gentes fuisse indigniores et impropria Judæorum peccatas, ut modo æquales Judæis. magis sint obnoxii gratiæ Dei. *Aliquando vos*. In quibusdam codicibus reperitur scriptum esse: *qui, ibi: vos qui gentes eratis*, et secundum hoc suspensive legitur usque ibi: *Nunc autem in Christo*, etc.; eodem tamen manente sensu.

VERS. 11. — *Hospites*. Hospes quasi ostii pes, eo quod cum suscipiebatur in domum, ponebat dominus domus, et qui suscipiebatur, pedem super ostium, et datis dextris jurabat quod pacificus esset ingressus.

VERS. 12. — *Qui fecit utraque unum*. Ipse enim est lapis angularis, in quo duo populi tanquam parietes de diverso angulo venientes sibi met, quasi in pacis osculo copulantur. *Parietem*. Id est, obstaculum hinc ex lege, inde ex idololatria.

VERS. 13. — *Faciens pacem*, etc. Facit pacem inter ipsos, ut ambos conciliet Deo Patri. *In semetipso*. Non aliter quam per crucem, id est mortem, interfecit inimicitiam quæ inter Deum et homines, id est peccata dimisit. Omnibus enim profecit mors Salvatoris.

VERS. 14. — *Longe fuistis*, etc. Si affectu amas Deum, prope es: si odisti, longe es. Non enim regionibus longe est quisquam a Deo, sed affectibus.

VERS. 15. — *Non estis hospites*. Id est indigniores in fide, sicut olim recepti in lege. *Et advenæ*. Id est extranei a Deo. *Sed estis cives*. Id est, ejusdem juris et dignitatis in domo Dei. *Sanctorum*. Non carnalis Israel. *Et domestici*. Id est familiares. *Dei*. Quibus arcana revelat.

VERS. 16. — *Ipsa summo angulari*, etc. (*Aug., in Psal. lxxxvi.*) Ne Apostoli vel prophetæ (in quibus fundata est civitas) se tenerent, in se secutus ait: *Ipsa summo angulari lapide Christo Jesu*; etenim in Christo totum innitur ædificium velut in primo fundamento: quod fundamentum in summo est, non in imo, ut in corporali fabrica.

VERS. 17. — *Crescit in templum sanctum in Domino*. Nemo tam perfectus qui non possit crescere:

D CAPUT III.

VERS. 1. — *Hujus rei*, etc. Ostenso quod per Christum facta est pax et reconciliatio, hic ponit per quem ipsi sunt coædificati, quia Deus revelavit salutem ad gentes pertinere, et misit eis prædicare, et facit pati pro eis, ut magis sint Deo grati.

VERS. 2. — *Si tamen audistis*. Id est, si intellexistis gratiam, id est apostolatam dispensatam a Deo, qui scit quare me ad hoc officium elegit? Vel apostolatam, per quem diversis diversa pensamus. Per hoc vult eos scire, quia Dei judicio a Christo missus est prædicare gentibus mysterium gratiæ Dei.

VERS. 3. — *Sicut supra scripsi*, etc. Scilicet, ibi ipse est pax nostra. Ibi namque mysteriorum sibi re-

velatorum summam pro modico sermone perstrinxit, non tam totum quod noverat proferens, quam ostendens ex modico.

VERS. 5. — *Et prophetis.* Prophetæ quidem priores præcierunt olim hoc de gentibus, quod vocandæ essent, et futuræ participes doni Dei, sed hoc latuit, quod sine lege salus eis esset per fidem Christi.

VERS. 6. — *Per Evangelium*, etc. Per prædicationem cognitum est donum Dei, quod Deus dat gentibus juxta operationem virtutis suæ : qua suscitavit Christum, in quo omnes sunt salvi sine operibus legis.

VERS. 7. — *Minister.* Non enim est meum sed Dei, et ita nullæ mihi gratiæ reddendæ, sed Deo.

VERS. 8. — *Investigabiles.* Per naturam scilicet, sed per gratiam et revelationem sancti Spiritus investigabiles sunt fidelibus.

VERS. 9. — *Abconditi a sæculis.* In mundo absconditæ sunt causæ rationabiles omnium rerum, quæ naturaliter fiunt, sicut absconditus fuit Levi in lumbis Abraham, quando decimatus est. In Deo autem absconditæ sunt causæ eorum quæ per gratiam fiunt, sive eorum quæ ad hoc significandum mirabiliter et non naturaliter fiunt, quæ ministrantibus angelis facta sunt. *In Deo.* Habet enim Deus in seipso absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit, easque implet, non illo opere providentiæ, quo naturas substituit ut sint, sed eo quo illas administrat ut voluerit, quas, ut voluit, condidit. Ibi est et gratia per quam salvi fiunt peccatores. Non enim per naturam vitio depravatam, sed per Dei gratiam homo restauratur.

VERS. 10. — *Ut innotescat.* Datum est mihi evangelizare et illuminare. Videte quantum est hoc, quia per hoc accrevit aliquid angelis, qui multa secreta in his didicerunt. *In celestibus.* Quia ibi primitus Ecclesia fuit, quo post resurrectionem et ista Ecclesia congreganda est, ut simus æquales angelis Dei.

VERS. 11. — *Secundum præfinitionem.* Quæ enim sapientia in sui natura simplex est, secundum ea quæ aguntur in sæculo, quæ Deus præfinit, id est præordinavit, est multiformis, cum variatur multiformiter. Et ne videantur sibi contradicere in prædictis sententiis sacræ paginæ doctores, ita potest determinari quod dictum est : ut illis, qui majoris dignitatis sunt, et per quorum ministerium illa nuntiata sunt, cognita fuerint ex parte, ut puta familiaribus et nuntiis illis; iis autem qui minoris dignitatis sunt, incognita essent.

VERS. 14. — *Hujus rei gratia.* Vos peto, et Deo supplico, ut gratia cooperetur vobis. Et hoc est quod addit : *Hujus rei gratia.* In quo ostendit eos habere propriæ voluntatis arbitrium. Sed ne illud sufficere putent, addit : *Flecto genua mea ad Patrem.* Tantum in Græco habetur; quod autem in Latinis codicibus additum est : *Domini nostri Jesu Christi,* bene convenit, quod orabat, ut merito ejus obtineamus cui proprie et naturaliter est pater, non autem adoptivæ.

VERS. 15. — *Paternitas*, etc. Nec angelus, nec

A homo vere est pater ut Deus qui est pater omnium, creatione, et fidelium recreatione, quos adoptavit in filios. Vel *nominatur*, id est nominabilis est. Ab illo enim qui est pater omnium, et angeli in cælo, et homines in terra acceperunt ut patres alios vocarent. Et nota quod Christus Dei unigenitus per naturam, adoptionis beneficio patrem se esse significat dicens, *Fili, dimittuntur tibi peccata tua* (Matth. 11). Similiter et Spiritus sanctus, per quem justus adoptantur in filios. Homo autem dicitur pater vel natura, vel auctoritate exempli, vel ratione beneficii.

VERS. 17. — *In charitate.* Oro etiam ut *radicati*, id est firmiter plantati, a similitudine arboris, quæ quanto plus terræ figitur, tanto plus crescit, et uberiorem fructum reddit.

B **VERS. 18.** — *Cum omnibus sanctis.* Hæc est communio cœlestis reipublicæ. Hi non sua quærunt, sed quæ Christi sunt, id est, commoda privata non sectantur, sed in communionem ubi salus omnium est consulunt.

Quæ sit latitudo. Charitatis, quæ usque ad inimicos extendi debet, et cum hilaritate bene operari, quia qui tristis dat, perdit quod dat. Opus ergo est latitudine charitatis, ne pereat quidquid boni facis. Sed quia abundante iniquitate refrigescit charitas multorum, opus est etiam longitudine.

Et sublimitas. Charitatis. Hæc est quod sursum cor dirigatur, ut Deus in præmium expectetur. Nam si bene operaris etiam usque ad inimicos, et hilariter tribuis, habes latitudinem; et si in his usque in finem perseveras, habes longitudinem. Sed si omnia hæc non propter mercedem supernam facias, altitudinem non habet: et ita jam nec latitudo erit, nec longitudo. Nam habere altitudinem est cogitare Deum, amare Deum, et gratis amare ipsum adjutorem, ipsum coronatorem, postremo ipsum præmium deputare non aliud ab ipso, quam ipsum expectare. Si amas, gratis ama. Si vere amas, ipse sit merces quem amas. *Et profundum.* Charitatis, id est positus intelligere occultum Dei judicium; quare isti dat, non vero illi. De profundo enim judiciorum Dei, quæ scrutari et contemplari nequimus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video; unde possum, non video; nisi quia novi esse a Deo. Quare autem illi det, isti non det, multum est a me, abyssus est et profundum. Nunc ergo ipsa charitas in bonis operibus exercetur ad subveniendum aliis, et usque ad inimicos porrigitur; et hæc latitudo est. Nunc longanimitate adversa tolerat, et in eo quod veraciter tenuit, perseverat; et hæc longitudo est. Hoc autem totum propter adipiscendam patriam æternam facit, quæ illi promittitur in excelso; et hoc altitudo est. Existit vero ex occulto illa charitas, et hæc est profundum.

VERS. 19. — *Ut impleamini.* Quia tunc nihil deest Christiano, cum Patrem et Filium sic cognoscit. Aliiter non est integra professio deitatis, quia fides nec in solo Patre integra est, nec in Filio solo perfecta. *In omnem plenitudinem Dei.* Non ut sint (plenus Deus) sicut quidam errantes voluerunt, sed ut perfecte sint

pilii Deo, vel sic, ut confessione et gratiarum actione sicut Patri, ita et Filio honorificentia reservetur, et omnia quae a Deo Patre sunt, per Filium facta et restaurata credantur, ut sit plena professio divinitatis in credentibus.

VERS. 20. — *Potens est omnia facere*, etc. In hac sunt quaedam quae nemo alloqui pateret vel intelligeret, ut quod Deus homo pro hominibus moreretur et huiusmodi alia.

CAPUT IV.

VERS. 4. — *Obsecro*. Hactenus ostendit omnia gratiae attribuentia, hinc de moribus monet, prius omnes committit, post per singulos ordines.

VERS. 2. — *In charitate*. (Abb.) Ipsa est enim actio recti itineris, quae oculos semper habet ad Deum. Falls actio nec frangitur negotio, nec turbulenta est, nec maledica, nec audax, nec fugax, nec praecipit, nec jacens.

VERS. 3. — *In vinculo pacis*. Id est pacem servantes. Haec autem pax est, si peccata quae sine damno tritici aut cum spe salutis corrigendorum eradicari non possunt, usque ad messem ultimam toleramus.

VERS. 5. — *Unus Dominus*. Debetis servare unitatem, quia nobis est unus Dominus, non tres pro quorundam diversis voluntatibus vos oporteat discordare. Et idem iubemini credere, et eodem modo operari. Et vobis est unus Deus creator omnium et pater principantis. Et ideo nemo potest se alteri praeferre. Qui, Deus, est super omnes, id est praecellit omnibus creaturis, cuius dignitas vos invitet, et per omnia diffusus quia ubique, et ideo timendus; cum nusquam possit evitari. Et in omnibus nobis, per gratiam, qui unitatem servamus. Et sic non singulariter de una persona, sed communiter de omnibus, id est de Trinitate hoc accipitur. *Una fides*. Non numerum, sed genus, quia similis in omnibus.

VERS. 8. — *Captivum duxit captivitatem*. Id est eos quos diabulus captivaverat a paradiso, et proprios mundi et inferni fecerat, iterum captivos fecit Christus, dum ad caelum reducens.

VERS. 11. — *Prophetas* (Aman.) In Novo Testamento, prophetae dicuntur explanatores Scripturarum, tamen fuerunt quidam in primordio fidei futurae praedicantes, sicut Agabus, septemque filiae Philippi.

Evangelistas. Qui et diaconi, quia etsi non sacerdotes, tamen evangelizare possunt.

VERS. 12. — *In opus ministerii*. Hos autem dedit in opus ministerii, ut quisque plene possit facere opus ministerii sibi credite. Si enim unus haberet omnia, non perfecte ageret singula. *Ad consummationem*. Id est, ut eos consummaret qui iam sancti sunt. *Et in edificationem*. Id est, ut eos edificent in corpus Christi, qui adhuc sunt alieni.

VERS. 13. — *Donec*. Id est in die iudicii. *Omnes*. Qui sumus in una et non discrepanti fide: et in una et non differenti unitate agnitionis Filii Dei, vel in virtutibus quibus agnoscitur Filius Dei in nobis; vel

quibus agnoscimus eum in futuro. *Obscurantur*. Nobis invicem de diversis divinis partibus, vel per Christo, quasi desiderio currentes ad gaudium: *Favorem perfectam*. Ut unusquisque sit vir perfectus et habens eandem aetatem, quae est mensura et meta aetatis, ultra quam non accrescit aliquid naturaliter homini: in qua aetate Christus habuit plenitudinem aetatis et corporis, in qua de hoc mundo transivit. Omnes enim in eadem resurgent, in qua Christus mortuus est et resurrexit, cuiuscunque aetatis mortui fuerint.

VERS. 15. — *Christus*. Unctus dicitur. Et in Veteri Testamento reges ungebantur.

VERS. 17. — *Hoc signat*. Admonet ut caveant a consuetudine antiquae gentilitatis, quasi diceret: Quia Deus tot auxilia ad custodiam dedit unitatis, et quia crescere potestis et ei occurretis, ego dico, non obsecro ut prius.

VERS. 18. — *Obscuratum*. Non parum: et ideo minus mirum est, si in vanitate ambulantes potius quam vos qui estis humiliati, et spem habetis vitae. *A vita Dei*. Duae sunt vitae: una corporis, altera animae; et sicut vita corporis est anima, sic anima est Deus: et quomodo si anima deserat, moritur corpus, sic anima moritur, si deserat Deus. Anima recedens a luce iustitiae, quanto magis quare quod inveniat contra iustitiam, tanto plus repellitur a lumine veritatis, et in tenebris demergitur.

VERS. 19. — *Desperantes*. Vel indolenti, quod in Graeco tribuitur, id est de peccato non dolentes.

VERS. 21. — *Sicut veritatem*. Hoc ideo dicitur, quia quidam in Ecclesia qui sub nomine Christi non sequuntur veritatem quam Christus docuit.

VERS. 22. — *Deponite*. Non jubet ut corpus uteretur, sed ut vita in melius mutetur. *Veterem*. Nonnulli putant quod vetus homo corpus sit, et unus anima, sed corpus exterior homo est, anima interior: et in interiori agitur haec vetustas et novitas.

VERS. 23. — *Spiritu mentis*. Non ibi duas res intellegi voluit Apostolus quasi aliud sit mens, aliud spiritus mentis, sed quia mens spiritus est. Simile dictum est: *In expoliatione corporis carnis*, id est carnis quae corpus est. Mens ergo, vel ratio, vel intelligentia, imago est, qua praest homo ceteris: qui creatus in agnitione Dei, postquam peccato desipuit, in eadem renovatur, ut incipiat illa imago ab illo reformari, quo formata est.

VERS. 24. — *Qui secundum Deum creatus est*. Cui ceptus est enim in utero virginali opere Spiritus sancti de semine mulieris sine semine viri. Hoc novum fuit; unde Jeremias: *Novum faciet Dominus super terram: Mulier circumdabit virum in gremio uteri sui* (Jer. xxxi).

VERS. 25. — *Propter quod*. Exsequitur partes veteris et novi hominis. *Cum proximo*. Etiam genui: quia omnis homo proximo conditione primae naturae, vel spe conversionis omnis debet potius proximus.

VERS. 26. — *Irascimini*, id est indignamini votis-

ipsa tanta vehementia ut peccata desistatis, quia A
super hanc iram non occidit sol iustitiae, sed potius
illa irradiat. Ira est naturalis motus animi contra
peccantes, sed, ne modum excedendo peccetis aspe-
rius arguendo, Unde Salomon: *Noli esse nimis iratus*
quis qui perit in iustitia sua (Eccle. vii). Temperanda
est ergo iustitia, unde et Deus suffert iniquos, ut ali-
qui ex eis corrigantur. *Sol non occidat.* Vult ut ira
non duret, quia si durat, datur occasio diabolo. Iratus
enim male cogitat, et sic se diabolus inserit ut mala
peragat. *Sol non occidat.* Christus mentem non de-
serat, qui cum ira nunquam habitat.

VERS. 27. — *Nolite, etc.* Duæ sunt portæ quibus
diabolus intrat: cupiditas et timor de terrenis. Eisdem
in contrarium versis Deus intrat. Alii sunt clauden-
dæ, isti aperiendæ.

VERS. 29. — *Omnis sermo, etc.* In Dei sermo omnia
bona debent videri, nec ex aliqua parte puritas
ejus debet maculari.

VERS. 30. — *Et nolite contristare.* Per inobedien-
tiam, *Spiritum sanctum*, id est predicatorem verita-
tis, quod est Spiritum sanctum contristare quantum
ad vos. Quod non debetis in quo vos quasi cæca, si-
gnati estis ejus imagine xpbis relicta; vel estis si-
gnati, id est discreti a malis.

VERS. 31. — *Omnis amaritudo, etc.* Hæc etiam si hant
accidentibus casibus, tamen temperanda sunt. *Blas-
phemia.* Blasphemia est per quam de ipso Deo falsa
dicuntur. Et ideo peius est blasphemare quam peje-
rare, quia pejerando falsa rei adhibetur testis Deus.)
blasphemando autem de ipso Deo falsa dicuntur.

CAPUT V

VERS. 9. — *In odorem suavitatis.* Si Christi mors
Deo fuit suavis odor, ergo mortem ejus libenter ac-
cepit. Non ergo peccaverunt qui illum crucifixerunt?
Sed non est ita, quia injuste gustum occiderunt: qui
Patris et sua voluptate oblitus est. Sicut et Judas,
quid habet nisi peccatum in tradendo Christum? nisi
tamen se traderet Christus, non eum traderet Judas.
Tradidit Judas Christum, tradidit se Christus. Sed
ille agebat negotium suæ venditionis, iste nostre
redemptionis. Ideo ille impie deliquit, hic miseri-
corditer egit.

VERS. 5. — *Avarum.* Avaritiam idololatricæ æquat,
quia illum avarum significat cuius Deus nummus
est, vel quia res Dei quas Deus vult servire indigen-
tibus usurpat sibi et recondit, et Deo præfert sicut
idololatricæ Dei honorificentiam.

VERS. 6. — *Inanibus verbis.* Omnes eorum ratio-
nes sunt inania verba, fructu vacua, ad supplicia
trahentia.

VERS. 9. — *Fructus enim, etc.* Hujusmodi autem
opera sunt fructus et opus lucis. *Et iustitia, etc.* Iusti-
tia et veritas sunt partes bonitatis. Et est sensus: *In
omni bonitate et iustitia et veritate.* Id est, iusta et
vera convenienter loquamini.

VERS. 11. — *Redarguite.* Animo leni, ut alibi ait
Apostolus. Huc videlicet agite ut foris terribiliter,

personæ increpatis, et intus lenitatis teneatur di-
lectio. Duo coniungit, ut, scilicet, non communicent
consentiendo et redarguant. Illis enim duobus mo-
dis non te maculat malus, si non consentis, et si re-
darguis. Utrumque autem complexus est Apostolus,
dicens: *Nolite communicare, etc.* id est nolite con-
sentire, laudare et approbare. Et quia parum est non
consentire, addit: *Magis autem redarguite.* id est
reprehendite, corripite, coercete. Et est sensus.
Non sitis consentientes malis approbando ea, neque
negligentes arguendo, neque superbientes insultan-
ter arguendo.

VERS. 13. — *Omnia autem.* Quasi: *Esti turpe sit*
dicere ea quæ ipsi faciunt, tamen redarguenda sunt,
quia sic manifestantur saepe per confessionem, et
penitentiam; et ideo arguendum est, quia quod sic
manifestatur, vertitur in lumen; vel illi mali ma-
nifestantur sibiipsis, quod mali sunt, et ideo ar-
guendi, quia sic incipiunt esse lumen. *Omnem enim
quod manifestantur.* Id est malus cum sibi innotescit
esse malus, fit lumen. *Lumen est.* Id est per peni-
tentiam incipit converti in bonum.

VERS. 14. — *Surge.* Per confessionem. *Et exsurge.*
Per satisfactionem.

VERS. 16. — *Redimentes tempus.* Id est, quod minus
fecistis in uno tempore, restituite in alio, dimidians
dies quos impij non dimidiant. Alii enim dimidiant,
alii impleant dies, alij nec incipiunt; id est, alij mor-
riuntur in Ægypto, alij in deserto, alij in terra
sancta. Nec mirum si minus fecistis, quoniam dies
mali sunt, nec possunt omnia agi pro libitu.

VERS. 21. — *Subiecti inuicem.* Non solum ab inferiores
prelatis, sed etiam prelati subditis in charitatis
servitio exhibentem curam gerendo. Nam et ai di-
gnitas majorum est, administrativa tamen est; unde
Apostolus: *Omnium me servum feci (1 Cor. ix).* Est
ergo minorum (salva tamen dignitate) servire, sicut
minorum est humilitati obedire; hæc autem tam
majorum quam minorum ordinata subjectio, debet
esse in casto timore Christi, qui humilitatem man-
davit.

VERS. 22. — *Mulieres.* Hucusque communiter
de moribus egit, hunc quædam singulis ordinibus
suadet.

VERS. 27. — *Non habentem maculam, etc.* Quia
per actionem bona mundata est a macula, et per
spem tensa ad superna: probe vestis ejus in monte
tanquam nix dealbata effulsit, quæ significabat Ec-
clesiam omni macula peccati mundatam, quæ per
Christi in ligno crucis extensionem extensa est a
ruga, et desiderio ad celestia. *Non habentem nunc
maculam, aut rugam, sed ut sit sancta;* hic per dona
opera, et immaculata, in abstinentia mali. Vel hoc
erit in futuro, erit enim tunc Ecclesia sancta per
gloriam, immaculata per corruptionis remotionem.
Sicut Christus fuit sanguinem, ut lavaret maculam
Ecclesie, et extendit se in terræ, ut tolleret rugam,
sic et viri, si opus est, debent morti pro salvantis

uxoribus, et verbo vitæ eas instruere, ut exhibeant A eas Deo.

VERS. 29. — *Nemo enim unquam.* Qui ergo mavult esse sine corpore, non corpus, sed corruptiones et pondus ejus odit. Sicut et Christus Ecclesiam. Ita faciat vir de uxore, quæ est caro ejus: quia sic et Christus nutrit Ecclesiam cibo corporis sui, et fovet spiritualibus indumentis præceptorum, virtutum et bonorum operum.

VERS. 32. — *Sacramentum hoc magnum.* Ne aliquis putaret in viro esse et uxore, secundum utriusque naturalis sexus copulationem, corporalemque mixtionem, addit: *Ego dico in Christo*, etc., secundum hoc ergo quod in Christo et Ecclesiâ, accipitur quod dictum est: Non jam duo, sed una caro sunt, et quomodo sponsus et sponsa dicuntur, sic caput et corpus. Sive ergo dicatur caput et corpus, sive sponsus et sponsa, unum intelligite. Fit enim ex duobus quasi una quædam persona, scilicet ex capite et corpore, ex sponso et sponsa: quam unitatem miram et excellentem commendat Isaias. in quo Christus loquens, ait: Sicut sponso alligavit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento. Hujus spiritualis unitatis sacramentum fuit illud quod in Genesi de unione conjugii ad litteram dicitur

CAPUT VI.

VERS. 2. — *Primum.* Scilicet inter mandata quæ sunt ad hominem in secunda tabula. Ad duo namque præcepta charitatis Dei et proximi pertinet Decalogus. Ad primum præceptum Dei tres chordæ pertinent, id est, tria mandata, quia Deus Trinitas est. Ad alterum vero præceptum, scilicet proximi, septem chordæ, id est septem mandata. Et illa tria ad Deum pertinentia sunt in prima tabula. Et alia septem ad proximum, in secunda tabula scripta erant. Inter quæ hoc merito primum est, quia, sicut Deus principaliter principium est hominis, sic pater secundario. Cujus mandati additur promissio quod non in aliis est.

VERS. 5. — *Servi, obedite.* Servitus cœpit ex peccato; prima enim servitutis causa peccatum est, ut homo homini conditionis vinculo subderetur, quod non fuit nisi Deo judicante, apud quem non est iniquitas, et novit diversas pœnas meritis distribuere delinquentium. *In simplicitate.* Liberam facit servitutem; non timore subdolo, sed fideli dilectione, donec transeat iniquitas, et omnis evacuetur potestas.

VERS. 10. — *De cætero.* Post specialia præcepta quibus admonuit singulos ordines, in communi nunc admonet omnes; quasi: Huc usque vos juvi verbo et opere; deinceps, in futuro, in reliquo tempore, fide et dilectione.

VERS. 12. — *Mundi rectores.* Non ideo sic appellantur, quia regunt mundum, qui constat ex cœlo et terra; sed mundum peccatores dicit, de quo Joannes: *Et mundus eum non cognovit* (Joan. 1). Talem mundum illi regunt, contra quos habemus perpetuas

inimicitias: quia et quod patimur homines importunos, illi faciunt. Instigant enim et inflammant illos et tanquam vasa sua movent, et velut organa tangunt. Contra illos habemus occultam luctam, ad quam nos armat Apostolus. *Tenebrarum.* Ne putentur dæmones hunc visibilem mundum regere, subdit quid nomine mundi intellexerit: *Tenebrarum harum*, id est peccatorum; quasi: Non dominantur dæmones mundo qui constat cœlo et terra, sed peccatoribus. *Contra spiritualia.* Quasi: Timendi hostes quia spirituales et invisibiles, et quia nequam: et non pro parva re, sed pro cœlesti hæreditate tollenda pugnant. Ut cœlestia dicit virtutes, in quibus pugnam dæmonum patimur, vel spiritus nequam sunt in cœlestibus, id est in hoc inferiori aere. Ipsi enim quasi equites pugnant in equis hominibus. Equites ergo occidamus, equos possideamus.

VERS. 14. — *Succineti lumbos vestros*, etc. Id est carnales concupiscentias cingulo castitatis frenantes non simulatorie, sed in veritate, vel per charitatem. *Induti loriceam justitiæ.* Recte lorica justitiæ comparatur, quia, sicut lorica multis circulis contextitur, ita justitia multis virtutibus constat. Aliter: Justitiæ lorice potest comparari quia, sicut lorica pectus munit, ventrem stringit, femora protegit, ita justitiæ superfluas cogitationes quæ in pectore versari solent, repellit: ingluviem ventris stringit, luxuriam quoque opprimit.

VERS. 15. — *Calceati.* Marcus dicit apostolos calceatos sandaliis, vel soleis, ut neque pes sit rectus, nec nudus ad terram, id est nec occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitatur. *Pedes.* Id est affectiones sint munitæ virtutibus ne a vitiiis pungantur, ut ita sint parati ad prædicandum Evangelium quod nuntiat pacem inter Deum et hominem; vel ut sint parati complere præcepta Evangelii.

VERS. 16. — *Scutum fidei.* Fides est scutum, sub quo tuta est justitia, sicut sub munimine omnium virtutum, quod protenditur ante omnia arma et quod primo omnium impugnat diabolus.

VERS. 17. — *Et galeam.* Galea est salus æterna, cujus memoria mentem obvolvitur ne deficiat. *Et gladium spiritus.* Verbum Dei est gladius bis acutus, docens de temporalibus et æternis. Illorum consolationem in Veteri, istorum perfectionem in Novo Testamento promittens. Quod enim temporaliter nobis promissum est, ad unam partem gladii: quod vero in sempiternum ad aliam partem gladii pertinet. Nam et ideo duo Testamenta dicuntur, quia Vetus terrena promittit, Novum æterna. De hoc gladio Dominus ait: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. x). Iste gladius vere acutus est, quia eum quem fecit a mundo dividit.

VERS. 18. — *In spiritu.* Orat in spiritu, qui munda conscientia et integra fide orat. In carne orat, qui polluta mente iterum peccat, non casu, sed de proposito.

VERS. 19. — *In apertionem*, etc. Id est ut aperte possim reserare mysterium Evangelii, id est secreta

incarnationis et passionis. Quasi : Ne pressura tribulationis ipsa formidine acumen doctrinæ obtundat.

VERS. 23. — *Pax fratribus.* Pacem optat eis, quæ est janua dilectionis.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

ARGUMENTUM.

Philippenses sunt Macedones. Hi, accepto verbo veritatis, persisterunt in fide, nec receperunt falsos apostolos. Hoc collaudat scribens eis a Roma de carcere per Ephaphroditum.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. — *Paulus.* More solito salutationem præmittit; deinde gratias Deo agit pro eis, implorans eis majora bona, ut et in virtutibus crescentes ad perfectionem perveniant. Deinde patientiam in tribulationibus monet exemplo sui et Christi, postea ut caveant a versutiis pseudoapostolorum; tandem admonitionem moralem interserit, et prope finem de gratia, quam sibi Romam per Ephaphroditum miserant, gaudere se dicit. *Timotheus.* Hunc apponit, quia eum missurus erat ad illos: propter hoc eum quodammodo commendans, ut eadem quæ scribit ab eo recipiant. *Servi.* Servos dixit, ut et ipsi pro Domino ferant dura. *Christi.* Ut contra pseudo stent.

VERS. 3. — *Gratias ago Deo meo.* Quasi dicat: Agite quæ agitis, quia talia sunt, unde Deum laudo.

VERS. 5. — *Communicatione.* Per quam vestra communia fecistis, in Evangelio exaltando.

VERS. 6. — *Confidens.* Quasi: Deprecor ut stetis, et confido hoc ipsum fieri a vobis quod precor, non autem aliud; sed videte ne frustra confidam.

Perficiet. Ipse ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.

VERS. 7. — *Sicut est mihi.* Ita gratias ago, deprecor et confido, sicut justum est sentire, id est ita velle. Et exponit causam, eo quod habeam vos in corde, bonum vobis desidero, sive sim victus, sciens vos quoque victos, sive defendens Evangelium, quod et vos facitis.

VERS. 8. — *Cupiam omnes vos,* etc. Id est intimo amore Christi, ut ab eo perfecte diligamini, vel eo affectu diligatis Deum et proximos, quo Christus qui animam posuit. Vel hoc refertur ad id quod supra dixit, se desiderare eos esse socios gaudii sui. Et determinat quomodo, scilicet amore Christi, non humano, ut participes habeat in Deo.

VERS. 10. — *Ut probetis potiora.* Id est, ut crescat charitas vestra in scientia, ut probare et discernere sciatis non solum quæ sunt mala et bona, sed etiam inter bona quæ sint potiora, ut post probationem sitis sinceri in vobis, sine operibus corruptionis, et quantum ad proximum, sine offensione.

VERS. 11. — *Repleti fructu,* etc. Id est mercede justitiæ, adeo ut sitis gloria et laus Dei, ut pro vobis dicatur: *Mirabilis Deus in sanctis suis* (Psal. LXVII).

VERS. 12. — *Scire autem volo,* etc. Hactenus communiter locutus est, inde ponit specialiter quæ tolerantiam suadeant, scilicet, *Pro vobis gratias ago: Confido.* Vos autem volo scire, etc., quasi dicat: Cum ita sitis perfecti, perseverate et cavete, ne tribulationes instantes hanc vestram diminuunt perfectionem, sed exemplum mei respicite.

VERS. 13. — *Ut vincula,* etc. Quia namque patienter quælibet mala sustineo, patet non esse scelus falsitatis quam in me justa vindicta percellat, sed quamdam veritatis virtutem quam sustinendi fortitudo magnificat.

VERS. 14. — *Auderent,* etc. Constantia enim ejus multos ita animavit, ut non timerent evangelizare.

VERS. 17. — *Quidam autem,* etc. Convicti in contentione a me, prædicant secundum quod eos convicti debere prædicare. *Ex contentione.* Ex privato odio, quod aliquando mecum contulerunt, et confutati sunt. Et ne viderentur correcti, addit: *Non puro animo.*

VERS. 18. — *Quid enim?* Non prohibet mercenarios, sed permittit, quia et ipsi utiles sunt ad aliqua. *Sed et gaudebo.* Ideo gaudeo de malis meis, vel de profectu Evangelii, quia inde mihi salus.

VERS. 21. — *Mihi autem vivere Christus est,* etc. Quasi diceret: Merito Christum magnifico sive vita, sive morte, quia *Christus mihi vivere,* id est mihi vita hic per fidem et spem, et in futuro per speciem. Pro hac vita mortale corpus tradidit, ut ipsum immortale in æternum recipiat, unde et subdit et mori lucrum.

VERS. 22. — *Quod si vivere,* etc. Christus est mihi vivere, ut eum magnificem. Quod si est, tunc nescio quid eligam, mori, an vivere. Quasi: Nisi hic fructus esset, non dubium quin mori eligerem ut Christum haberem præmium: et ideo, ne dubitetis mori pro Christo.

VERS. 24. — *Permanere autem,* etc. Ecce quod non sibi melius, sed quod multis expedit, eligit, propter charitatem, quæ præ omnibus eligenda est.

VERS. 25. — *Et gaudium fidei,* etc. Id est: Ut de fide vestra gaudeamus, vel ut vos de fide gaudeatis in ea proficientes. Quod non est nisi ubi est munda conscientia.

VERS. 28. — *Et hoc a Deo,* etc. Etiam quod patimini non a vobis est, sed a Deo: quia pro merito Christi qui Patri obedivit, hæc inter alias gratias data est vobis.

VERS. 29. — *Non solum,* etc. Utrumque ergo ad Dei gratiam pertinet, et fides credentium, et tolerantia patientium, quia utrumque dixit esse donatum.

VERS. 30. — *Quale et vidistis in me.* Quando nu-